

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 164-176.

Geliş Tarihi-Received: 10.02.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 03.04.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1434726

Bir Kadın Şairin Dilinden Hicran ve Visal*

Hijran and Visal from the Language of a Female Poet

Özlem ÇAYILDAK**

Öz

Klasik Türk şiiri ilk bakışta sadece erkeklerin eser verdiği bir gelenek gibi düşünülse de bu gelenek içinde azımsanmayacak sayıda kadın şair de yetişmiştir. Klasik Türk şiiri geleneğinde şiir yazan elliye yakın kadın vardır. Bu çalışmada 19. yy şairlerinden Şeref Hanım'ın "visâl" ve "hicrân-ı yâr" redifli gazelleri incelendi ve bu gazellerdeki tasavvurlardan yola çıkılarak şairin hicran-visal konusunu nasıl ifade ettiği ortaya konulmaya çalışıldı. Şeref Hanım, visal ve hicran temasını gazellerinde yoğun bir şekilde işlemiştir. Şairin 255 gazelinde 27 defa hicran, 27 defa visal kelimesini kullandığı görülmüştür. Visal ve hicran Arapça menşeli iki kelime olup klasik Türk şiiri geleneğinin de temel konularındandır. Bu iki kavramın ifade ettiği konu, şairlerin anlam arayışlarındaki genel yaklaşım ve tasavvurlarını yansıtmaları açısından son derece önemlidir. Şeref Hanım'ın gazellerinde bu iki temaya dair çokça örnek bulunmaktadır. Visal ve hicran ikilemi şairin aşka, âşıklığa dair tasavvurlarının yansıması olarak çalışma konumuzu oluşturmaktadır.

Ortaya konulan çalışma ile 19. yüzyıl şairlerinden Şeref Hanım'ın, kısaca hayatına ve sanat anlayışlarına yer verildi. Akabinde şairin gazellerinde geçen hicran ve visal unsurları tespit edilip beyitlerde nasıl ele alındığı üzerine açıklık getirilmeye çalışıldı. Bu çalışma için öncelikle şairin *Divanı* titizlikle tarandı. Beyitlerde tespit edilen hicran ve visal unsurunun yanı sıra şairin bu kavramları redif olarak seçip gazel yazdığı da görüldü. Makalemizin asıl konusunu "hicrân-ı yâr" ve "visâl" redifli gazeller oluşturmakla birlikte kavramların yoğunluğunu ifade etmek için konuyla ilgili şairin başka gazellerinden de örnekler verildi. Bu makalede Şeref Hanım'ın sevgiliye kavuşma hasreti hicran ile ona kavuşması visal ikileminde düştüğü aşk hadisesini nasıl ifade ettiği *Divanı*'ndan hareketle ortaya konulmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Klasik şiir, Şeref Hanım, visal, hicran, redif.

Abstract

Although classical Turkish poetry is thought at first glance to be a tradition in which only men produce works, a considerable number of female poets have also emerged within this tradition. There are nearly fifty female poets who write poetry in the tradition of classical Turkish poetry. In this study, the visal and hijran-ı yar rhyme ghazals of Şeref Hanım, one of the 19th century poets, were examined and, based on the images in these ghazals, it was tried to reveal how the poet expressed the subject of hicran-visal. Şeref Hanım extensively used the theme of visal and hijran in her ghazals. It was observed that the poet used the word hijran 27

* Bu çalışma, 28 Aralık 2023'te Mardin'de düzenlenen İmgeden Gerçeğe, Geçmişten Günümüze Vuslat Fırak Çalıştayı'nda özet bildiri olarak sunulan metnin genişletilip, düzenlenmiş hâlidir.

** Dr. Öğr. Üyesi Özlem Çayıldak Mardin Artuklu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ozlemcayildak@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2943-8706.

times and visal 27 times in his 255 ghazals. Visal and hijran are two words of Arabic origin and are among the basic subjects of the classical Turkish poetry tradition. The subject expressed by these two concepts is extremely important in terms of reflecting the poets' general approach and imagination in their search for meaning. There is a lot of data about these two themes in Şeref Hanım's ghazals. The dilemma of visal and hijran constitutes our subject of study as a reflection of the poet's aesthetic imaginations.

In the study, the poet's longing to be reunited with his beloved, hijran, and the love incident in which he fell into the dilemma of visal, was emphasized and this dilemma experienced by the poet was explained with examples. Our aim here is to reveal how the poet expresses the theme of visal and hijran in his poems.

Keywords: Classical poetry, Şeref Hanım, visal, hijran, redif.

Giriş

Kadınlar, tarihsel süreç içinde toplumsal haklarını kazandıkları ölçüde, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi sanatta da varlıklarını daha fazla ortaya koyma imkânı bulmuşlardır. Sadece şiirde değil, diğer sanatlarda da kadının "Ben de varım." diyebilmesi zor olmuştur. Kadınlar yüzyıllar boyunca, köklü bir geçmişi ve kuralları olan, geleneğe bağlı biçimde devam edegelen şiir sahasında kendilerine özgü duyguları ifade edememişlerdir. Kadın şairlerin çoğu daha çok erkek meslektaşlarının yolundan gitmiş ve onların üslubuna benzer tarzda şiirler yazmışlardır. Dönemin sosyal yapısı ve erkek egemen bir sisteme sahip şiir anlayışı göz önüne alındığında, kadın şair olmak, ateşten gömlek giymeye benzetilmiştir. Klasik Türk şiiri gibi katı kuralları olan bir düzende kadın şairlerin, kadın kimliğini önde tutarak eser verememelerini doğal karşılamak gerekir (Yılmaz, 2012, s. 50).

Klasik Türk şiiri geleneğinde kadına "şair olmak", zor yutulur bir lokma, taşıması güç bir sorumluluk olmuştur. Kadınca hislerin ifade edilmesinin, kadının kendini öne çıkararak dikkat çekmesinin ayıplandığı mahremiyete dayalı bir toplumda bir kadının şiir yazmaya kalkışması büyük cesaret gerektirir. Kadına, sosyal hayattaki bu yaklaşım biçimi yüzünden şaireler, erkeklerin ağırlıkta olduğu şiir arenasında onlar kadar ön planda olmamış, bir adım geride kalmışlardır. Erkek şairlerle kıyaslandığında kadın şairlerin sayıca çok az kaldığı görülür. Erkek şairlerin çerçevesini çizdiği ortak estetik kalıplar, ifade ve mazmunları, kadın şairlerin geleneğin gerektirdiği şekilde dile getirmek zorunda kaldıkları genel kabul gören bir yargı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kadın şairler şiirlerinde duygularını anlatırken yer yer erkek şairin kıyafetine bürünmek zorunda kalmıştır. Ancak klasik Türk şiiri geleneğinde sevgili karşısında ona boyun eğmiş, çaresiz, ağlayıp inleyen, vefakâr, cefakâr, sadık bir köle konumunda olan âşık, bu özellikleriyle daha çok toplumsal hayattaki kadın rolüne yakındır. Bu durum kadın şairlerin işlerini kolaylaştırmış olmalıdır. Kadın şairler yaşadıkları çağın onlara sunduğu imkânlar ve bu şiirin ölçütleri dâhilinde kadın kimliklerini yansıtabilecek imge ve motifleri de kullanmışlardır (Ertek Morkoç, 2011, s. 225; Toska, 2006, s. 674).

Aslında klasik Türk şiiri ne erkeğe âşık ne de kadına maşuk rolü vermiştir. Şairler tarafından anlatılan sevgililerin kadın ya da erkek olduğunu söylemek bu şiirin düşünce sistemiyle bağdaşmaz. Çünkü klasik Türk şiirinde sevgili (maşuk), tasavvufun aşk ve güzellik anlayışının etkisiyle cinsiyeti belirsiz bir şekilde anlatılır. Bu durum şairlerin mutasavvıf olmasıyla ilgili değil, geleneğin bir özelliğidir. Kadın şairlerin yazdıkları şiirlerde de aynı durum söz konusudur. Kadın şairin erkek sevgiliyi, erkek şairin ise kadın sevgiliyi anlatması beklenirken, klasik Türk şiiri geleneğinin çerçevesi belirlenmiş şiir anlayışı, bu durumu engellemiştir (Çetinkaya, 2008, s. 317).

Klasik şiirimiz önce Zeynünnisa (mahlası Zeynep) ve Fahrünnisa (mahlası Mihrî) hatunları tanıdı. Sonra Hubbi Ayşe, Sıdkî, Fıtnat, Nesibe, Şeref ve Sırrî Hanımlar geldi.

Hepsi aruz vezniyle gazel yazıp kadın ruhunun zarafetini terennüm etmişlerdir. Onların sevgilileri de klasik Türk şiirinin hilal kaşlı, kara gözlü, servi boylu, işveli ve edalı güzellerinden başkası değildir. Klasik Türk şiirinin kuralları gereği onlar da erkeklerle aynı kulvarda yarışmak zorunda kalmış ve bu yüzden eski şiirimiz kadın duyarlılığının içe dönük serazat hayallerinden yeteri kadar istifade edememiştir. Kadın maşuktur, erkek âşıktır. Kadın aşk kaynağıdır. Erkeğin yaratılışında sevmek yoktur. Ona aşkı öğreten kadındır. Hüznü yaşayan ben olmalıyım diyen Osmanlı erkeği, kadının şiir söylemesine pek alışık değildir. Çünkü Osmanlı döneminde kadını beğenmek bile onun iffetine halel getirirmiş. Alenî takdir, kadına karşı bir cüret, bir hakaret sayılır, gizliden gizliye beğenmeler ile ince hastalıklara varan âşıklık, daima kadın lehine fedakârlık demektir (Pala, 2007, s. 37; Cebeci, 2017, s. 21).

Osmanlı döneminde kadın şairlerin şiir söylediği bilinse ve divanları mevcut olsa da altı yüz yıldan fazla süren bir dönem düşünülürse sayılarının pek de fazla olmadığı görülür. Klasik Türk şiirinde ilk şairelere 15. yüzyılda rastlanır. Divanı olanlar ise Mihrî (ö.1512), Zeyneb (16. yy.), Ayşe (16. yy.), Fitnat (ö. 1780), Leylâ (ö. 1847), Şeref (ö. 1861), Nigâr Hanım (ö. 1918), Sırrî Hanım (ö. 1877) ile hanedandan II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan (1899) olmak üzere oldukça azdır (Toska, 2006, s. 672).

Klasik Türk şiirinde kadın şairler kadar, kadın şairler üzerine yapılmış araştırmaların sayısı da oldukça azdır. XV ve XIX. yüzyıllar arası kadın şair kronolojisine bakıldığında, zaman bakımından uzun bir dönem olmasına rağmen kadın şair sayısının az olduğu görülür. Klasik Türk şiiri geleneğinde az sayıda yetişen kadın şairler arasında bazı ortak özellikler dikkat çeker:

Şairlerin çoğu Fitnat, Saniye, Maşah İstanbul ve Trabzon'da; Zeynep, Mihrî, Hubbî ise Amasya bölgelerinde yetişmiştir. İstanbul kültür başkenti, Amasya ve Trabzon ise şehzâde sancağıdır. Bu bölgelerin kadın şairlerin yetişmesi için mühim bir zemin teşkil ettiği fark edilir. Bu şairlerin hemen tümü baba ya da eş vasıtasıyla, bazen de her iki taraftan, sosyal statüsü ve refah düzeyi yüksek ailelere mensupturlar. Vali, kadı, kazasker, şeyhülislâm veya paşa kızıdırlar. Çoğu ilmiye sınıfına mensup babaların kızı olarak konak veya yalılarda büyüyen bu kızlar, Osmanlı eğitiminin önemli bir kısmını teşkil eden "konak eğitimi" ile evde ve özel hocalar elinde yetişmişlerdir. Bazılarının bizatihi ilk hocaları babalarıdır. Devrin seçkin ailelerinde yetişen bu kadınlar, çocukluk ve gençlik yıllarından itibaren aile çevresinde gerçekleşen şiir-edebiyat sohbetlerine, meclislere, sanat çevrelerine katılma imkânı bulmuşlar, böylece kültürel anlamda hemcinslerinin önüne geçebilmişlerdir.

Şairlerin çoğu ehl-i tarikidir. Örneğin Leylâ Mevlevî, Sırrî Kadirî, Âdile Sultan ise Nakşî'dir. Şeref Hanım ve Maşah ise aynı anda birden fazla tarika intisabı olanlardır. Bu intisap onlara şiir söylemek hususunda daha bereketli ve özgür bir ortam sağlamıştır. Ayrıca kadın şairlerin çoğunun evlilik hayatlarında mutlu olamadığı dikkat çeker. Mihrî ve Nakiye hiç evlenmemiş, Leylâ ise boşanmış ve tekrar evlenmiştir. Bazıları hiç evlenmemiş, Fitnat gibi bazı şairler de kendilerini mutlu etmeyen bir evliliği sürdürmüşlerdir. Şiir onlar için bir bakıma mutsuzluklarının hem sebebi hem neticesi olan bir hitap alanı olmuştur (Bekiroğlu, 1999, s. 805, Kızıltan, 1994, s. 105).

1. Şeref Hanım ve Edebî Kişiliği

Klasik Türk şiiri geleneğinde yetişmiş 19. yüzyıl şairlerinden Şeref Hanım'ın gazellerinde hicran-visal konusu, bu çalışmayı oluşturmaktadır. Şeref Hanım (1809-1861), İstanbul'da doğmuştur. Şair Mehmed Nebil Bey'in kızıdır. Soyu baba tarafından Sadrazam Abdullah Naili Paşa'ya, annesi Şerife Nakiye Hanım tarafından Şeyhülislam Aşir Efendi'ye ulaşmaktadır. Büyük babası Vakanüvis Halil Nuri Bey aynı zamanda

şairdir. Şeref Hanım, şiir eğitimini ailesinden almıştır. Sadrazam, şeyhülislam, vakanüvis ve şair yetiştirmiş bir aileye mensup bulunan Şeref Hanım'ın şiir kabiliyetinin ve kalem gücünün kökenlerine, genlerine bağlı olduğu izlenimi oluşmaktadır. Şeref Hanım'ın şiirlerinden Hz. Muhammed soyundan yani seyyide olduğu anlaşılmaktadır. Hiç evlenmemiştir. Kadirî ve Mevlevî tarikatlerine mensubiyeti bilinmekte olup, sıkıntılı bir ömür geçirdiği II. Mahmud'a ve Valide Sultan'a yazdığı şiirlerden anlaşılmaktadır. 53 yaşında iken 1860 yılında vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevihânesi'nde muhipler kabristanında, çınar altına defnedilmiştir (Arslan, 2010, s. 550; Arslan, 2018, s. 5; Kızıltan, 1994, s. 130).

Geleneksel kalıplar içinde kalan şiirlerinde sade ve düzgün bir anlatımı vardır. *Divan* sahibidir. Aruz vezni ustaca kullanmıştır. Şeref Hanım'ın bazı şiirlerinde maddi sıkıntı çektiği, akrabalarından kalan borçları ödemek zorunda kaldığı belirtilmektedir. Sıkıntılarını Sadrazam Ali Paşa'ya bildirdiği, maaşı olmadığını söyleyerek ondan yardım istediği ve kendisine aylık 200 kuruş maaş bağlandığı *Divan*'nda Ali Paşa'ya teşekküründen anlaşılmaktadır. Şeref Hanım'ın *Divan*'nda yirmi bir farklı nazım şekliyle yazılmış toplam 4803 beyit tutarında 677 şiir yer almaktadır. 255 gazel olmak üzere çeşitli nazım şekillerinde şiirler yazmıştır. Kullandığı nazım biçimleri, ele aldığı konular, dili ve ifade özellikleri bakımından kadın şairler arasında önemli bir yer edinmiştir. Dili sade ve nazım tekniği güçlü olan Şeref Hanım, klasik Türk şiiri geleneğinin mazmunlarına ve benzetmelerine şiirlerinde yer vermiştir. *Divan*'ndaki birçok şiirde zekâsı, esprisi, bazen de bunların altında gizlenen sitem ve hüznün görülmektedir (Arslan, 2010, s. 550; Arslan, 2018, s. 5; Kızıltan, 1994, s. 130).

Devrine göre serbest ve rahat söyleyişleri olan şairin Nedim tarzı şuh ve şen ifadelerinin yanı sıra Nâbî ve Koca Râgıb Paşa tarzında hakimane beyitleri de vardır. Yahyâ, İzzet Molla, Fuzûlî, Nef'î, Nâbî gibi birçok şairin beyit ve gazellerini ustaca tahmis ve tazmin etmiştir. Daha çok felekten şikâyet, kadere rıza, ehl-i dilin dünyada rahat yüzü görmemesi gibi konuları işlemektedir. Şeref Hanım'ın *Divan*'nda Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye dair altı manzumede yetmiş kadar beyit yer almaktadır. Ayrıca muhibbi olduğu Kadiri tarikatının kurucusu Abdülkâdir-i Geylânîye ait dört manzumesi vardır. Bunların yanında Şeref Hanım Kербela mersiyeleriyle tanınmıştır. Nitekim her yıl muharrem ayında bir mersiye kaleme aldığı kaynaklarda belirtilmekte ve *Divan*ında 689 beyit halinde on altı mersiye bulunmaktadır. Şeref Hanım'ın tek nüshası bilinen *Divan*ı (İÜ Ktp. TY, nr. 2808) basılmıştır. Eser ayrıca Mehmet Arslan tarafından yayımlanmıştır (Arslan, 2010, s. 550; Arslan, 2018, s. 5; Kızıltan, 1994, s. 130).

Şeref Hanım *Divan*'nda kendisinden önce gelen Leyla ve Fitnat'ı çeşitli vesilelerle anmıştır. Ayrıca Şeref Hanım'ın mersiyelerinde İslam dünyasının meşhur kadınlarından bazılarının özellikle Fatımetü'z-Zehra'nın adı sıkça geçer. Ona karşı büyük bir bağlılık duyduğu görülen şairin "Hazret-i Zehra" redifli bir gazeli de vardır. Şeref Hanım'ın *Divan*'nda diğer divanlardan farklı olarak kız kardeşlerinin çocukları için yazdığı üç ninni bulunmaktadır (Toska, 2006, s. 674; Arslan, 2018, s. 10).

2. Şeref Hanım'ın "Hicrân-ı Yâr" Redifli Gazeli

Klasik Türk şairinin kendisine en uygun bulduğu rol âşıklıktır. Bu kültürde yetişen şair eline kalemi alınca geleneğin belirlediği âşık tipini anlatır. Klasik Türk şiirinde âşığın kaderi ayrılık ve hasrettir. Seven, sürekli sevgiliye kavuşmak ister; sevgilinin hasretine dayanacak gücü yoktur. Sevgiliye kavuşma ümidiyle yaşar. Âşığın hâli, vuslatta da hicranda da hep trajiktir. Ayrılığa sabredemez; sevgiliyi görmekten de korkar. Hem ayrılıktan şikâyetçi olur hem de vuslatın sevincine dayanamaz. Zaten geleneğe göre sevenin sevgiliye kavuşması son derece zordur. Ayrılık acısı da kavuşma heyecanı da

âşığın perişan olmasına yeter. Aslında klasik Türk şairi, kavuşmakla birlikte aşkın biteceğine inandığından, şiirde çoğunlukla ayrılık ve hasretten bahseder. Şairlerin hepsi aynı mevzudan yakınıyormuş gibi görünse de aslında aralarında bazı farklılıklar mevcuttur. Asıl konu âşığın kavuşmak isteği ve bu kavuşmanın da bir şekilde hicrana dönüşmesidir. Klasik Türk şiiri metinlerinde anlatılan aşk sergüzeşti, anlatıcının mezhep ve meşrebine göre bazı farklılıklar gösterse de bu bir aşk yolculuğudur. Yolculuğunu başarıyla tamamlayabilen âşıklar vuslata hak kazanırlar. Klasik Türk şairi şiirlerinde bu vuslat yolculuğunu anlatır (Çeltik, 2010, s. 138).

Klasik Türk şiirindeki sevgili âşiğa eziyet, cefa ve naz eder, ona ilgi göstermeyip vefasızlık yapar. Âşık ise, çektiği ıstaplara rağmen, sevgiliye isyan etmeden bunları kabullenen, aşkın yüksek ruh ve tevekkül terbiyesine erişmiş bir âşık imajı çizer. İsyân edip sevgiliden kopmak gibi bir tavır sergilemez. Onun en büyük arzusu sevgiliye kavuşmaktır. Âşık sevgilinin aşkıyla yanmakta ve daima sevgiliyi arzulamaktadır. Bu arzulama ve sevgiliye kavuşma isteği şairin üslubuna ve meşrebine göre farklı şekillerde dile getirilmektedir.

Hicran ve vuslat aşkın iki önemli merhalesidir. Âşıklar aşka adım atar atmaz ayrılık da başlar. Yani aşkın ilk adımı ayrılıktır, aşkları aşk yapan da ayrılıktır. Aşkın çok büyük kısmını hicran oluşturur vuslat bu macerada çok az yer almaktadır. Zaten hikâyelerde, masallarda, mesnevilerde çoğunlukla aşk, yani ayrılık anlatılır. Hikâyelerin sonuna gelince ayrılık vuslatla taçlandırılır ve hikâyeye biter. Ayrılık aşkın sürecini ifade ederken vuslat bir sondur, hikâyelerin bitişidir. Ayrılık, hicran, firak gibi benzer kelimelerle şairler yüzyıllar boyu sevgiliden ayrı kalmanın yaşattığı ıstırapı şiirlerinde dile getirmişlerdir. Sevgilinin hasretiyle yanıp tutuşan âşık, bir türlü kavuşma fırsatı bulamaz. Vuslat ve hicran ikilemi yaşayan âşığın ayrılığı aslında hiç bitmez. Söz konusu ayrılık bitince âşığın hikâyesi de biter.

Visal ve hicran kavramları klasik Türk şiirinde yaygın bir tema olduğu gibi bu tema her şair özelinde farklı boyutlarla şiire yansımıştır. Klasik Türk şiiri geleneğine uygun tarzda şiirler yazan Şeref Hanım da gazellerinde hicran ve visal konusunu yoğun olarak işlemiştir. Şeref Hanım 255 gazelinde 27 defa hicran, 27 defa visal, 34 defa firak ve 18 defa hecr kelimelerini kullanmıştır. Ayrıca şair, visal, firak ve hicran-ı yar redifli beş beyitlik gazeller yazmıştır.

Redif, mısra sonlarında yazılışları ve anlamları aynı olan ses benzerliğidir. Klasik Türk şairinin en sevdiği kafiye biçimidir. Redif, şiiri belirli bir kavram veya konu etrafında toplayan, şiirde bir atmosfer yaratan mihver olmuştur. Redif hem ses hem konu bakımından şiire bütünlük kazandırır ve böylece gazeli yek-ahenk kılar. Yalnızca redif kelimelerin tetkiki ile bile klasik Türk şiirinin en azından bir yönü daha iyi anlaşılacaktır (Okuyucu, 2010, s. 164; Akün, 1994, s. 402). Redifin anlamı, çağrışımı ve ifadeler dünyası neyse şiirin genel ve özel anlam çerçevesi de o olmaktadır. Şiirin içine hiç girmeden sadece redifi konuşmak ve onun anlam dünyasını çıkartmak bile şiirin nelerden bahsedeceğini kestirmeye yetmektedir (Tökel, 2003, s. 40). Redif, şiirin tamamlayıcı bir parçası olup şiirde temanın oluşmasında şaire rehberlik eden, ahengin yanı sıra şiirin anlamına büyük katkı sağlayan önemli bir unsurdur. Şiirde asıl temayı kafiye ve redif oluşturur, şair redifi bulunca şiirin özünü belirler. Şairin ilhamını, düşünce ve duygu dünyasını şiirde rediften hareketle anlarız. Klasik Türk şiirinde redifler şairin ve toplumun psikolojisini de yansıtır. Bu yönüyle redifler belge niteliğindedir (Kurnaz, 1997, s. 265; Macit, 2004, s. 93).

Redifli şiirlerde her beyit ayrı bir düşünce etrafında dönse bile beyitler arasında rediften dolayı az veya çok bir anlam bütünlüğü sağlanır. Divan şiirinde redifsiz şiirler de vardır ama özellikle redifli şiirler mükemmel bir anlam uyumu içindedir ve anlam redif

kelime etrafında dönmektedir. Bu nedenle divanlarda redifli şiirler redifsizlerden fazladır (Aydemir ve Çeltik, 2012, s. 92; Tökel, 2003, s. 40; Macit, 2004, s. 92).

Şeref Hanım, hicran kelimesini redif olarak kullanmanın yanı sıra gazellerinde yoğun bir biçimde hicrandan, firaktan, aşkın en acı tarafı olan ayrılıktan bahsetmiştir. Bu çalışma için Mehmet Arslan'ın (2018) "Şeref Hanım Divanı" taranmış ve ilgili beyitler tespit edilip örneklendirilmiştir:

Lâle-veş hûn itdi bagrım dâg-ı hicrânın senin
Bu mudur 'uşşâka zâlim lutf u ihsânın senin (G.92/1)

"Ayrılığın yarası bağrımı lale gibi kan etti, zalim senin âşıklara lütuf ve ihsanın bu mudur?"

Klasik Türk şiirinin esas konusu aşktır, aşkın en acı hâlinin en güzel ifadesini bu şiirde bulabiliriz. Aşkın tek taraflı gayretine, karşılıksız aşkın hazin hikâyesine şahit oluruz. Bu aşkta asla mutluluk ve saadet yaşanmaz. Yalnızca sevgiliye bakan ve ne olursa olsun ondan vazgeçmeyen bir âşık tipine karşılık âşığa her daim tegafül eden, onun aşkını görmeyen, duymayan bir sevgili vardır. Âşık sevgilinin bu tavrından çoğu zaman hoşnut olsa da beyitte görüldüğü bazen de şikâyet etmektedir.

Eylemezdim bu kadar kimseye izhâr-ı firâk
Bükdi kadd-i emelim neyleyeyim bâr-ı firâk (G.84/1)

"Kimseye bu kadar ayrılığı belli etmezdim ayrılığın yükü isteklerimin boyunu büktü."

Klasik Türk şiirinde aşkın belli ölçütleri, kuralları vardır. Öncelikle aşkın evveli sabır, ahiri tahammüldür. Her ne denli acı yaşansa da aşkta asla şikâyet, ah vah etmek yoktur. Şair, bu ayrılık acısının dayanılmaz bir hâle geldiğini söylüyor. Sabrı tükenen âşık yine de ayrılığa tahammül edip kimseye belli etmemeye çalışıyor ancak hicran yükü artık âşığın boyunu aşmaktadır.

Şimdi göstermem ciğer kanıyla yazdım hâtıra
Defter-i hicrânını rûz-ı hisâb olsun da gör (G.28/4)

"Ciğer kanıyla hatıra yazdım, ayrılık defterini şimdi göstermem hesap günü olsun da gör."

Sevgilinin en belirgin özelliği âşığa acı ve ıstırap vermesidir. Zulüm ve eziyette sınırları aşar, cana kasteder. Gönlü taştır, kimseye merhamet etmez. Âşığın ağlaması ah ve feryatları ona zevk verir. Onun katında en makbul âşık eziyetine en fazla dayanabilendir. Bunca acı yaşatmasına rağmen kimse ona hesap soramaz. Ayrılık defterine acılarını ciğer kanıyla yazan şair bunun hesabını sevgiliye sormuyor rûz-ı mahşere bırakıyor.

Mübtelâ-yı derd-i agyâra tabîm çâre ne
Haste-i hicrân olan tedbîr-i dermân istemez (G.67/4)

"Dertlere düşmüş rakiplere tabîm çare nedir, ayrılık hastası olan (bu hastalığa) derman istemez."

Divan şiiri geleneğinde âşık sevgiliden gelen her şeye razıdır, hiçbir zaman ondan şikâyetçi olmaz. Gerçek aşkın böyle olması gerektiği görüşü vardır. Rakip gerçek bir âşık değildir, ayrılık derdinin dermanını aramaktadır. Gerçek âşık, sevgiliye kavuşmaktansa sevgili yolunda çekilen çileyi; sevgili için rakiple, ağyarla yapılan mücadeleyi gaye edinmekte hatta sevgilinin tegafülünden zevk almaktadır. Gazellerin konusu aşk, vuslat da aşkın bir parçası olunca acı, ıstırap, keder ve sıkıntı da şiirlerin ruhuna işlemektedir. Divan şairi esasında kavuşmakla aşkın biteceğine inandığından, şiirde genellikle ayrılık ve hasretten söz eder.

Tîg-i hicrânîñ dile açmaktadır dâg üsti dâg
Ben de gülşende bu sînem lâle-zâr itsem gerek (G.100/2)

“Ayrılığın kılıcı gönle yara üstüne yara açmaktadır, ben de gül bahçesinde bu gönlümü lale bahçesi etsem uygundur.”

Hicran kılıcı kalbe saplandığında en şiddetli acıya dönüşür. Hicran kılıcından daha acıtan bir şey yoktur. Aşk acısını, hicran derdini tatmayan biri gamsız ve tasasız olacaktır. Böylelerinin ayrılık acısını anlaması mümkün değildir. Bu derdi çeken ve yaşayan bilir. Şairin gönlünde ayrılıktan dolayı o kadar çok yara açılmıştır ki bunları gören onun göğsünü lale bahçesi zanneder. Lalenin bağı yanıktır, bu nedenle klasik Türk şiirinde çoğu yerde bu tarz benzetmelere konu olur.

İran mitolojisine göre yıldırım yaprağın üstündeki çiğ tanesine düşmüş, çiğ tanesi ve yaprak alev alarak donmuş, lale de böyle ortaya çıkmıştır. Lalenin ortasındaki karanlık da yıldırım yanığıymış (Pala, 2004, s. 284).

Lüce-i emvâc-ı fûrkat mihnet-i hicrân-ı yâr
Başdan aşdı yok mu yâ Rab gâyet-i hicrân-ı yâr (G.32/1)

“Sevgilinin ayrılığının sıkıntısı, ayrılık dalgalarının derin suları baştan aştı, Ya Rab bu ayrılığın bir sonu yok mu?”

Şeref Hanım, hicranı tanımlarken derin su, dalgalar ifadesini kullanarak ayrılığın yarattığı sıkıntılar karşısında boğulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca ayrılığın çokluğunu ve sınırsızlığını ifade etmek için deniz benzetmesi yapmıştır. Hicranın artık dayanılmaz bir boyuta ulaştığını, bu ayrılığın bir sınırının olması gerektiğini söyler. Âşık artık dayanılmaz bir hâl alan ayrılığın sıkıntı veren dalgalarından bir an önce kurtulup vuslatın serin, engin ve güvenli sularına kendini bırakmak istemektedir.

Hicran kıyametin kopması gibidir. Hicranla kıyameti yaşamış, ayrılığın derin sularında boğulmuş ve gurbetlere düşmüş ruh için vuslat, hayattır, rahata kavuşmaktır, asli vatana dönmektir. Şiirlerde ağırlıklı tema olan hicrandan kaynaklı umutsuzlukla beraber visale olan umut da her zaman dile getirilir.

Bir taraftan üstüme eyler gulû kâfir rakîb
Bir taraftan da hücûm-ı kesret-i hicrân-ı yâr (G.32/2)

“Bir taraftan kâfir rakip üstüme saldırmakta, bir taraftan da ayrılığın kesreti hücum etmektedir.”

Şair, gulüvv ve hücum gibi kelimeler seçerek hicranın dört bir yanını sardığını ifade eder. Rakibin saldırdığını söyleyerek onu da bir düşman gibi anlatır. Sevgili âşıktan uzaktadır, sevgilinin yanında rakibin olabileceği endişesi, âşığı gayrete getirir. Bu hâl âşığı sürekli dinamik tutarak onun daima sevgiliyi düşünmesini sağlar. Divan şiirindeki sevgili tipinin fiziki unsurlarla beraber karakter özellikleri de aynıdır. Hercai olması, kendisine saf ve samimi duygularla bağlı âşığa yüz vermeyip rakibe yönelmesi, âşığa cevretmesi, zalim olması, kan dökücü ve merhametsiz olması gibi özellikler, sevgilinin başat özelliklerindedir. Klasik Türk şiirinde rakip her daim âşığı rahatsız etmektedir, hatta öyle ki sevgili ile kavuştuğu zamanlarda bile ona azap etmeye devam eder, onun cennetini cehenneme çevirmeyi başarır. (Çayıldak, 2022, s. 132). Önceki beyitte hicranın bir sınırı olmalı diyen şair burada hicranın kesret olmasından şikâyetçidir.

Şiir tasavvurunda genel kabul gören inanca göre insan ilk yaratıldığında Allah'ın huzurunda ve sürekli onu müşahade hâlindeydi. Daha sonra vahdet âleminden kesret âlemi olarak nitelendirilen bu dünyaya gurbet çilesi çekmek için gönderildi. Bu nedenle insan bu dünyada sürekli gurbette, yabancı bir yerde ve sevgilisinden ayrı hisseder. Ona

kavuşmak için de tek çare ölümdür, ayrılık derdini bahane ederek şairlerin sürekli ölümü istemelerinin ardındaki gerçek de budur (Şentürk, 2016, s. 496).

Yıkdı kasr-ı hâtır-ı vîrânımı itdi harâb
Gayret-i agyâr darb-ı kuvvet-i hicrân-ı yâr (G.32/3)

“Sevgilinin ayrılığının şiddetli darbesi, rakiplerin kıskanmaları kederli gönül sarayımı yıktı harap etti.”

Önceki beyitlerde rakibin hücum ettiğini söyleyen şair, burada gönül sarayının harap olduğunu söyler. Sevgilinin hasretinin üzerine bir de rakibin hücumu eklenince âşığın zaten kederli olan gönlü harap olmuştur. Rakip kıskançtır, kıskançlığı sebebiyle sevgilinin yanına, kapısına kimseyi yaklaştırmaz. Âşıkla sevgilinin yaşadığı bir anlık mutluluğu bile onlara çok görür. Hicran darbesine maruz kalan kalp ve gönül dağ gibi büyük ve sağlam dahi olsa yıkılır, harap olur firkatın tahribi bu derece güçlüdür.

Ber-güzâr olsun gönülde iltifât-ı şâhdan
Mu’teberdir nezdimizde kıymet-i hicrân-ı yâr (G.32/4)

“Gönülde hatıra/hediye olsun ki sevgilinin ayrılığının yaşattığı sıkıntının değeri, huzurumuzda padişahın iltifatından daha değerlidir.”

Beyitte ayrılık derdinden hoşnut olan bir âşık tipi karşımıza çıkıyor. Klasik Türk şiiri geleneğinde âşık sevgiliden gelen her türlü cefaya, sıkıntıya razıdır. Kavuşmayı çok isteyen âşık ayrılığın aşkı daha da güçlendirdiğini düşünür, sevgiliden gelen lütuf da kahır da hoştur. Hatta başkasından gelen iyilikle kıyaslandığında sevgilinin cefası gönülde daha makbuldür. Klasik Türk şiirinde âşığın en belirgin özelliği hicran içinde olmasıdır. Bu ayrılık ona büyük ıstırap verse de o bu durumdan pek şikâyetçi olmaz. Aşk ıstırabının insanda oluşturduğu bağımlılıktan dolayı âşık her fırsatta bu acıyı yaşama pahasına vuslattan kaçınır. Ayrıca vuslatın aşkı öldürdüğü, ayrılığın ise aşkı körüklediği, sevginin iştiyakını arttırdığı yaygın bir kanaattir.

Hiç vefâda gayre te’hîr itmez ammâ çün-Şeref
Hep bana eyler tesâdüf nevbet-i hicrân-ı yâr (G.32/5)

“Vefada başkalarını hiç geciktirmez ama nasıl ve nedendir Şeref bana hep sevgilinin ayrılığının sırası tesadüf eder.”

Ayrılık, âşıkların en çok yakındıkları hâllerin başında gelmektedir. Sevgili genellikle çok uzaklardadır, âşık ise sürekli arayış içindedir. Âşığın gönlü hep sevgilinin bulunduğu tarafa meyillidir. Buna karşılık sevgilinin âşığa meyli gelenekte pek karşılaşılan bir durum değildir. Beyitte şaire kendisinin hep ayrılıkla imtihan olduğunu söylerken kendisinden başkasına yani rakiplere hiç ayrılığın tesadüf etmediğini ifade eder. Âşığa göre sevgili her zaman rakiple beraberdir, âşığa yüz çeviren sevgili rakiple vuslattadır. Klasik Türk şairi her fırsatta rakibin sevgiliyle olan yakınlığını dile getirir. Âşığa cefa eden sevgili rakibe yakınlık göstermektedir. Aslında sevgiliyle yakınlığı hak edenin, onu daha çok sevenin âşık olduğu düşünülür. Bu sebeple sevgilinin rakiple değil âşıkla yakınlığı beklenir.

3. Şeref Hanım’ın “Visâl” Redifli Gazeli

Klasik Türk şiirinde âşığın en büyük hedefi vuslattır. Ağlayıp inleyişi yalnızca vuslat içindir. Âşık hicran içindedir, vuslatın nimetlerini düşünerek hicranın zahmetlerine katlanmaktadır. Vuslat için sürekli sevgiliye yakarış içindedir. Kavuşma yaşanmayınca üzülür hele rakibin vuslata ermesi onu kahreder. Klasik Türk şiirinde âşık vuslata erince de huzur bulamaz, çünkü ayrılmanın korkusu onu asla bırakmaz (Pala, 2004, s. 476). Şeref Hanım’ın gazellerinde kavuşmak daha çok ayrılıkla beraber anlatılmıştır. Şair, visal

kelimesini redif olarak kullanmanın yanında çok sayıda beyitte çeşitli sebeplerle visalden bahsetmiştir:

Visâl-i yâr ile agyâr ider 'âlem benim sad-âh
Elimden gitdi ol zevk ile şâdân olduğum demler (G.57/6)

"Sevgilin kavuşması ile rakipler, eller zevk eder, yüzlerce ah ki benim elimden gitti o zevkle mutlu olduğum zamanlar."

Sevgili ömürde bir defa iltifat etse o âşığın değil rakibin nasibine düşer. Sevilen bir tanedir, sevenler ise yüzlerce hatta binlercedir. Âşık ise bunlardan sadece biridir. Âşığın ömrü sevgiliden lütuf beklemekle ve rakiplerle mücadele ile geçmektedir. Aşk yolunun bütün sıkıntılarını katlanan âşık için sevgilinin rakiplerle ilgilenmesi en büyük zulümdür. Âşık sevgiliye her daim hasrettir rakip ise onunla sıkı münasebettedir.

Yine fikr-i visâliñdir beni zinde iden yohsa
Baña bâr-ı girândır cism ü cânı neyleyim sensiz (G.71/3)

"(Bunca sıkıntıya rağmen) Yine beni canlı tutan kavuşma fikrindir yoksa ağır yüküdür bana can ve bedeni sensiz neyleyeyim."

Aşk yolculuğunun tek bir varış noktası vardır. O da vuslattır. Aşk yolunda çekilen sıkıntılar, kederler ve çabalar ancak orada biter. Zaten âşığın bunca derde katlanma sebebi de yolun sonundaki kavuşma ümididir. Ayrılık derdi âşığın belini bükmede, boyunu aşmaktadır ancak yükünü hafifleten tek şey vuslatın bir gün gerçekleşeceğine olan inancıdır.

Bozdu imsâk-ı firâkı gelüp iftâr-ı visâl
Kadr u 'îd oldı görüldükde cemâl-i ramazân (G.147/5)

"Ayrılık imsakını kavuşma iftarı gelip bozdu, kadir gecesi ve bayram oldu da ramazan bayramının yüzü görüldü."

Âşık ayrılık orucunun derdiyle yiyip içmekten kesilmiş bir oruçludur. İnsan oruç tutarken bazı şeylerden nasıl uzak kalırsa, âşık da sevgilinin mahrumiyetini bir oruç gibi görür. Bu ayrılığın sonunda vuslat bayramı olmasa, ayrılık orucuna tahammül etmek daha müşkül olacaktır. Ramazan orucunun bayramla kesilmesi gibi bu oruç da vuslat bayramı ile son bulur.

Mahrem-i bezm-i visâl olmadan ölürsem eger
Yuf geçen 'ömrüme evkâtıma ezmânıma yuf (G.82/4)

"Kavuşma meclisinin sırdaşı olmadan eğer ölürsem yazık geçen ömrüme, vakitlerime, zamanlarıma yazık."

Âşığın bu hayattaki en büyük isteği ve mutluluğu sevgiliye kavuşmaktır. Ona kavuşmadan geçen ömrü, zamanı beyhude geçen zaman olarak görür. Aşk yolunda çektiği bütün sıkıntılara bir gün sevgiliye kavuşurum ümidiyle dayanmaktadır. Vuslat eğer olmayacaksa geçen ömrün anlamı da olmayacaktır.

Ne kadar tûl u dirâz olsa da eyyâm-ı visâl
Tiz geçer 'âlem-i ma'nâ gibi hengâm-ı visâl (G.105/1)

"Kavuşma günleri zaman ne kadar çok ve uzun olsa da mana âlemi gibi (rüya gibi) kavuşma zamanları çabuk geçer."

Hicran yarasının dermanı vuslattır. Ayrılığın ateşiyle yanıp kavrulan âşık her daim sevgili ile kavuşmayı hayal eder. Kavuşacağı günü sabırla bekler; ancak bunca bekleyişe rağmen vuslat anı su gibi akıp geçmektedir. Sabırla beklediği kavuşma anının

da tadını çıkaramaz. Klasik Türk şiiri geleneğinde âşığın kaderi hicran ve özlemdir. Âşık, daima sevgiliye kavuşmak ister; çünkü âşığın bu hasrete dayanacak gücü yoktur. Âşık sevgiliye kavuşma ümidiyle yaşar. Sevgiliyi rüyada görme ihtimali bile âşık için büyük bir mutluluktur. Sevgiliye rüyada kavuşma fırsatıyla yıllarca gözüne uyku girmediği için onu rüyasında da göremeyip hasret çekmeye devam eder.

İnsana sevmediği birinin yanında geçirdiği bir gün yıl gibi gelir fakat sevdiğinin yanında geçirdiği gün saat gibidir. Bu sebeple insanın hislerine göre zaman, kişiye ve ruh hâline göre değişkenlik gösterir. Sürekli sevgiliye kavuşmayı bekleyen, onu görmekten uzak kalan âşık için ise zaman geçmek bilmez.

Âlem, ilm kökünden türetilmiştir. Yaratıcının varlığına alâmet teşkil eden ve onun mevcudiyetinin bilinmesini sağlayan demektir. Kavram olarak Allah'ın dışındaki varlık ve olayların tamamını karşılar. Âlem-i mana, manen anlaşılabilen âlem, görülmeyen âlem, rüya demektir (Üstüner, 2014, s. 134; Çağbayır, 2017, s. 69).

Haşre dek cânda kalur zevki dir idüm bâkî
Olmasa fûrkat eger 'âkıbet encâm-ı visâl (G.105/2)

"Kavuşmanın sonunda gelecekte ayrılık olmasaydı eğer kıyamete kadar canda kalan zevki demiş (zevkten bahsetmiş) olurum"

Klasik Türk şiirinde âşık sürekli sevgiliye kavuşmayı ister; ancak kavuşunca da heyecandan dili tutulur ne diyeceğini bilemez, kısacası bu fırsatı değerlendiremez. Bu nedenle âşık her durumda ayrılık hâlini yaşamaya devam eder, vuslatta bile firkatten kurtulamamaktadır. Âşık hicran içindedir ve hicranın sonunda vuslat vardır. Ancak vuslatın sonu da hicrandır. Ayrılık korkusunun olmadığı bir kavuşma olsaydı eğer bu kavuşmanın verdiği mutluluk sonsuza kadar devam ederdi; ama anlaşılın böyle bir kavuşma söz konusu değildir.

Zehr ider lezzet-i dîdârı dile bîm-i firâk
Var mıdır bencileyin 'âşık-ı nâ-kâm-ı visâl (G.105/3)

"Ayrılık korkusu gönle yüz yüze görüşmenin lezzetini zehreder, benim gibi kavuşmanın muradına erememiş âşık var mıdır?"

Şair önceki beyitte ve burada visali firak üzerinden anlatmaktadır. Kavuşmanın mutluluğunu tanımlarken aslında devamında gelecek olan ayrılığın verdiği üzüntüyü yine dile getirmektedir. Klasik Türk şiiri geleneğinde âşık kavuşmayı hayal eder, sabırla bekler. Kavuşma zamanı gelince yeniden ayrılık kaygısı başlar ve kavuşmanın da tadını çıkaramaz. Kısacası âşık hicranda da vuslatta da aslında ayrılık endişesi yaşamaktadır. Ayrılık korkusu da kavuşma heyecanı da âşığın perişan olmasına yeter. Âşığın bütün isteği sevgiliye kavuşmaktır; ama sevgiliye kavuşma şansını yakalasa bile, ona kavuşacak gücü yoktur. Aslında divan şairi, kavuşmakla birlikte aşkın biteceğine inandığından, şiirde genellikle ayrılık ve hasretten bahseder. Âşıklara ayrılık lezzeti, bir dert lezzetidir, hicrandan hâsıl olur ki vuslat lezzetinden daha kuvvetlidir. Çünkü hicranda visal ümidi, vuslatta ise ayrılık korkusu vardır. Aşkta vuslat ayrılıktan daha belalidir.

İdemez sâ'im-i hicrân ölünce iftâr
Meger 'arz ide cemâlin meh-i bayrâm-ı visâl (G.105/4)

"Ayrılık orucu tutan iftar edemez, eğer kavuşma bayramının ayı yüzünü göstermeyi arz ederse ancak o zaman iftar olur."

Şairler genellikle, orucu ayrılıkla, bayramı da vuslatla özdeşleştirmektedirler. Âşığın sevgiliden ayrı kalması oruca, sevgiliye kavuşması ise bayrama benzetilmektedir. Orucun ayrılık, bayramın da vuslat karşılığında kullanılması adeta geleneksel bir hâl

almıştır. Âşık, ayrılığın orucuna katlanmış ve bu sayede yârin cemalinin bayramına erişmiştir. Âşık nazarında en büyük mahrumiyet sevgiliden ayrı kalmak, en güzel nimet ise ona kavuşmaktır. Vuslat firkatle, bayram da oruçla anlam kazanmaktadır. Bu yüzden şairler, sevgiliye hasret kalmışlığın oruçlusu olma hâlini, yani ayrılığı doya doya yaşamayı arzulamaktadır. Sevgiliye kavuşma anına kadar bu oruçlu hâl devam edecektir (Nazik, 2016, s. 172).

Şeref ârâm u tahammül gider istikbâle
Gûş-ı câna iricek müjde-i peygâm-ı visâl (G.105/5)

“Şeref sabır ve tahammül ederek geleceğe gider, can kulağına kavuşma haberinin müjdesi gelecek.”

Âşığın feryatlarına, inlemelerine sevgilinin kulakları kapalıdır. Bu feryatları duymaz veya duymazdan gelir. Feryadın sevgiliye ulaşması veya ulaşacağı düşüncesi, âşığın ümitli olduğunun işaretidir. Klasik Türk şiiri geleneğinde bazı şairler vuslatın hiç gerçekleşmeyeceği kanısındadır. Çoğu şair ise vuslat bayramının yaşanacağından ümitlidir. Ayrılığa sabır ve tahammül göstererek dayanan şaire kavuşma gününün yaşanacağından bu müjdeli haberi bir gün mutlaka alacağından da emindir.

Klasik Türk şiirinin esas konusu aşktır. Her şair bu aşkı kendi şairlik kudretince hicran-visal ekseninde birbirinden farklı şekillerde ifade etmiştir. Bu ikilemde süreci başarı ile tamamlayan âşıklar vuslata erişir. Klasik Türk şairleri bu vuslat yolculuğunu anlatır. Klasik Türk şiiri geleneğinde âşığın sevgiliye kavuştuğu pek bilinmemektedir. Vuslat sözün bittiği kavuşmanın yaşandığı yerdir, onun için şiire pek konu olmamıştır, şiirlerde ayrılık konusu daha geniş yer tutar. Şeref Hanım da visal redifli şiirinde visali anlatırken de firkatten bahsetmiştir. Şair neredeyse gazel boyunca visal ve firkati birlikte anmıştır.

Sonuç

Klasik Türk şiirinde anlatılan aşk yolculuğu, anlatıcının mezhep ve meşrebine göre bazı farklılıklar gösterse de bu bir hicran - vuslat sürecidir. Şiirlerde bahsedilen temel konu âşığın sevgiliye kavuşmak istemesidir ancak yolun sonunda bu kavuşmanın da bir şekilde hicrana dönüştüğü görülür.

Bu çalışmada klasik Türk şiirinin temel konularından hicran ve visal teması Şeref Hanım'ın “hicrân-ı yâr” ve “visâl” redifli gazellerinden hareketle ele alındı. Gazellerin redifine bakılarak redifi oluşturan kelimelerin anlam çerçevesi ile şiirin bütününlük anlamı arasındaki ilişki gösterildi. Böylece gazelde redif- anlam ilişkisi ortaya konulmaya çalışıldı. Ayrıca kadın bir şairin hicran ve visal konusunu ele alırken erkek şairlerden farklı bir üslup ortaya koymadığı görüldü. Klasik Türk şiirinde şairin cinsiyetinin pek önemli olmadığı, duyguları ifade ederken cinsiyetin bir farklılık yaratmadığı anlaşıldı. Osmanlı şiiri kadının veya erkeğin değil, güzelin ve güzelliklerin şiiridir. Anlatılan sevgilinin cinsiyetinin önemsiz olması gibi âşığın/şairin de cinsiyetinin önemi olmamıştır.

Şeref Hanım gazellerinde gerek duygularını ifade etme biçimiyle gerek kullandığı kelimelerle klasik Türk şiirinin normlarını sürdürmüştür. Hicran ve visal redifli gazellerinden hareketle şairin seçtiği kelimeler ve imgelerin kullanımına bakılarak erkek şairlerle pek farklı olmadığı söylenebilir. İmgelerin kullanımı ile ilgili göze çarpan bir farklılık yoktur. Bir kadın divan şairi olarak Şeref Hanım söylemlerinde erkek meslektaşlarından farksızdır. Şairenin gazellerindeki âşık, divan şiiri geleneğinin belirlediği çizgide hareket eder; trajik bir aşk yaşar, ayrılığa da vuslata da dayanamaz.

Dönemin sosyal ve kültürel yapısı göz önüne alındığında divan edebiyatında kadın şairlerin varlığı oldukça önemlidir. Kadınların edebiyat ve sanat gibi alanlarda aktif olamadığı, erkek egemen bir toplumda kadın şairler kendi seslerini ve duygularını şiirin gücüyle ifade etme fırsatı bulmuşlardır. Kadın şairlerin eserleri, divan edebiyatına çeşitlilik ve derinlik katmıştır. Bu yönüyle kadın şairler, edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Klasik Türk şiirinde erkek şairlerin sayıca üstünlüğüne rağmen kadın şairler azınlıkta da kalsalar, edebî ortamda boy gösterme cesareti ve tutunma gayretleri ile seslerini duyurmaya çalışmış, şiir diline kadın zarafeti ve inceliğini getirmeyi başaramışlardır. Şeref Hanım'ın *Divan*'ında yeğenlerine yazmış olduğu ninnilere rastlanır. Bu ninniler onun divan şiirine, kadın zevk ve duyusu getirdiğinin tanıklarındır. Ayrıca tonbak kedisine de bir insan gibi vefat tarihi yazmıştır. *Divanı*'nda Leyla ve Fitnat Hanımı çeşitli vesilelerle sıklıkla anmıştır. Ayrıca mersiyelerinde İslam dünyasının meşhur kadınlarından bazılarının özellikle Fatimetü'z-Zehra'nın adı sıkça geçer. Ona karşı büyük bir bağlılık duyduğu hissedilen şairin "Hazret-i Zehra" redifli bir gazeli de vardır. Şeref Hanım'ın *Divanı*'nda diğer divanlardan farklı olarak kız kardeşlerinin çocukları için yazdığı üç ninni bulunmaktadır. Şairin kadın duygu ve deneyimlerine daha fazla odaklandığı, kadınlara özgü konuları daha yakından yansıttığı görülmektedir. Şiire kazandırdığı bu zarafete bakılınca âşıklığın veya şairliğin kadının narin yaratılışı, ince hisleri, derin düşünceleri ve geniş hayal dünyası ile daha uyumlu olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (1994). Divan Edebiyatı. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 9, s. 389-427). İstanbul: TDV Yayınları.
- Arslan, M. (2010). Şeref Hanım. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 38, s. 550). İstanbul: TDV Yayınları.
- Arslan, M. (2018). *Şeref Hanım Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aydemir, Y., Çeltik, H. (2012). *Kafiyenin Şiiri Şiirin Kafiyesi- Divan Şiirinde Kafiye Hünerleri*- Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Bekiroğlu, N. (2000). Osmanlıda Kadın Şairler. <http://www.nazanbekiroglu.org>, [Erişim Tarihi 20.12.2023].
- Cebeci, D. (2017). *Divan Şiirinde Kadın*. Ankara: Panama Yayıncılık.
- Çayıldak, Ö. (2022). *Klasik Türk Edebiyatında Öteki "Karşı Yakada Bir Tip: Rakip"*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Çelik, A. (2020). Gülün Bülbül Olduğudur: Osmanlı'nın Kadın Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(1), 182-212.
- Çeltik, H. (2010). Âşığın Trajik İkilemi: Vuslat ve Ayrılık. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(3), 136-145.
- Çetinkaya, Ü. (2008). Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (4), 280-334.
- Ertek Morkoç, Y. (2011). Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, 223-235.
- Kızıltan, M. (1994). Divan Edebiyatı Özelliklerine Uyarak Şiir Yazan Kadın Şairler. *Sombahar Dergisi*, Kadın Şairler Özel Sayısı, (Ocak-Nisan). 104-169.

- Kurnaz, C. (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Macit, M. (2004). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Nazik, S. (2016). Klasik Türk Şiirinde Vuslat ve Firkat Bağlamında Oruç. *TÜBAR XL GÜZ*, 168-190.
- Şentürk, A. (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*. İstanbul: OSEDAM.
- Okuyucu, C. (2010). *Divan Edebiyatı Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İ. (2007). *Aşına Güzeller*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Toska, Z. (2006). Divan Şiirinde Kadın Şairlerin Sesi. *Türk Edebiyatı Tarihi* (C. 2, s. 672-682). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tökel, D. A. (2003). Anlama Götüren Kilometre Taşları: Divan Şiirini Redifine Göre Yorumlamak. *Yom Sanat*, 11, 39-43.
- Üstüner, K. (2014). *Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, A. (2012). Geçmişten Günümüze Kadın Şairlerin Konumuna Genel Bakış. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 1(2), 45- 62.